

ВИСНОВКИ

У другій половині 60-х рр. ХХ ст. молодь заявила про себе як про окрему, досить вагомую суспільно-політичну силу, виступила в якості антисистемної опозиції, озброєна власною ідеологією, що ставила під сумнів основні здобутки західної цивілізації та культури. За деякими зовнішніми ознаками молодіжний протест 60-х рр. виглядав як своєрідна історична аномалія: молоді вихідці з матеріально забезпечених верств суспільства виступили з наміром зруйнувати його основи, тоді як представники нижчих класів перетворились на ярих захисників існуючого ладу. Молодіжний рух другої половини 60-х рр. породив гостру політичну кризу в багатьох високорозвинутих державах, правлячі еліти яких змушені були негайно переглядати свою політику, особливо щодо ставлення до молоді.

"Бунт молодих" не лише був своєрідним індикатором непопулярності зовнішньої та внутрішньої політики урядів Західної Європи і США. Він став одночасно результатом і проявом глибокої кризи основних соціальних (світоглядних, культурних, освітньо-виховних тощо) цінностей західного суспільства. В основі цієї кризи лежали історично зумовлені переходом до постіндустріальної цивілізації протиріччя між суспільним буттям і суспільною свідомістю.

Надзвичайно високі темпи розвитку економіки у післявоєнний час, вагомі досягнення у галузях науки й техніки, початок процесів глобалізації протягом відносно короткого періоду радикально змінили соціальні відносини. Особливо відчутним змінам було піддано статус інтелігенції з середніх та, частково, вищих класів. Самоусвідомлення молодими інтелектуалами – вихідцями з таких родин себе як частини суспільної еліти перестало відповідати реальній вазі гуманітарної інтелігенції у суспільстві та її співвідношенню з роллю "технократів". На новому етапі розвитку капіталізму традиційні ліберальні та гуманістичні цінності, привиті молодим людям їх батьками, виявились непотрібними в умовах перемоги філософії прагматизму. Очевидна вбогість домінуючої в суспільстві масової культури,

побудованої на офіційній "ідеології зростання", породила духовну порожнечу, заповнену невдовзі на молодіжному рівні появою різноманітних субкультур, об'єднаних між собою рішучим неприйняттям "культури батьків". Наслідком стало загострення "конфлікту поколінь", що найбільше впадало в око сучасникам, затьмаривши собою багато інших аспектів проблеми. Рішучість молодих людей, притаманна їм висока чутливість, збуджуваність, емоційність та схильність до прямої дії сприяли тому, що в деяких молодіжних субкультурах протест з часом почав набувати виразно антисуспільного характеру.

У цих умовах родинне виховання, так само як і система вищої освіти країн Заходу виявились неготовими допомогти молоді адаптуватися до нових соціальних ролей. Вони були неспроможні сформувати в підростаючому поколінні готовність взяти на себе відповідальність за своє майбутнє в принципово нових історичних умовах, консервували інфантилізм у ставленні до реального життя. Метою, зміст та спосіб організації навчально-виховного процесу не відповідали більше потребам суспільства і потребували суттєвих змін.

В основі молодіжного протесту 60-х рр. парадоксальним чином лежали не матеріальні фактори, пов'язані з погіршенням життєвого рівня його учасників (адже такого погіршення не спостерігалось), а суб'єктивно-психологічні. Останні були сконцентровані навколо **страху перед власним майбутнім**, тобто побоювання молодих людей з привілейованих верств населення втратити свою суспільну вагу, а, разом із нею, і набутий попередніми поколіннями комфорт існування. Цей страх, притаманний для цілої молодіжної генерації, ліг в основу своєрідного психічного комплексу: небажання і невміння "золотої молоді" самотужки віднайти своє особисте місце у житті, поєднане з боязню погіршення вже здобутого батьками стандарту споживання, викликало певне відчуття провини перед тими, хто жив гірше за них (населенням "третього світу", мешканцями бідних кварталів, неграми на півдні США, робітниками тощо). Таким чином, протиріччя між намаганням знищити "суспільство споживання", з одного боку, та небажанням позбутися його основних здобутків у власному житті, з іншого, являло собою одну з головних особливостей молодіжного руху другої половини 60-х рр. ХХ ст., зумовивши

характер його проявів.

Головною світоглядною передумовою формування радикальної свідомості молоді стало певне пом'якшення "холодної війни" у другій половині 50-х рр. Критика сталінізму керівництвом СРСР відкрила очі світовій громадськості на глибокі деформації радянської моделі соціалізму, викриття яких урядами західних країн сприймалося раніше вільнодумною інтелігенцією як пропаганда. Водночас, зменшення загрози з боку СРСР сприяло лібералізації внутрішнього життя, зменшенню впливу антикомунізму у духовному житті суспільства. Тому, з одного боку, радянська модель соціалізму значною мірою втратила свою привабливість серед ліволіберальних кіл, а, з іншого, посилилась критика внутрішніх вад капіталізму, почали поширюватись різноманітні теорії, які пропонували західному суспільству свій, альтернативний варіант розвитку – соціалізм, позбавлений "нашарувань сталінізму".

60-ті рр. ХХ ст. стали періодом, коли надзвичайно зріс вплив подій міжнародного життя на визначення характеру внутрішньополітичних процесів, що також можна вважати одним з безпосередніх наслідків початку глобалізації світу. Радикалізація настроїв молоді країн Заходу значної мірою відбувалася під впливом чинників міжнародного характеру, таких як війна США в Індокитаї, національно-визвольний рух у державах "третього світу", насамперед у країнах Латинської Америки, китайська "культурна революція" тощо. Вагому роль у піднесенні молодіжного руху відіграли також локальні події та обставини внутрішнього розвитку окремих держав (рух негрів США за свої права, загибель президента Сполучених Штатів Дж. Кеннеді, зміцнення авторитарних тенденцій влади президента де Голля у Франції). Суттєвий вплив на формування радикальної молодіжної свідомості в умовах загального полівіння громадської думки відіграла активізація ультраправих політичних сил, що інтуїтивно сприймалось представниками молодіжного руху як певна загроза фашизації "суспільства батьків" і сприяло втраті довіри молоді до "істеблішменту". При цьому у вустах молоді 60-х рр. термін "фашизм", як правило, не був пов'язаний з історико-політологічним аналізом конкретного суспільного явища, а вживався довільно, ставши для

радикалів ідеологічним ярликом, що символізував "репресивність" західної цивілізації.

Центрами розгортання молодіжного протесту ставали насамперед вищі навчальні заклади та студмістечка ("кампуси"). Концентрація там значних мас незадоволеної молоді сприяла взаємним контактам, а значить, виробленню спільної точки зору на суспільні проблеми та створенню різних організацій. Основною рушійною силою молодіжного руху 60-х рр. стало студентство. Найактивнішими були студенти гуманітарних факультетів (соціологи, юристи, філософи), переважно вихідці з заможних прошарків населення. Саме вони були найбільш незадоволені зміною свого соціального статусу, не могли змиритися з тим, що дипломи про здобуття вищої освіти вже не гарантували їм у майбутньому престижних посад. Ризик поповнити лави найманих працівників, на думку багатьох з них, зближав їх з представниками робітничого класу, а значить, зумовлював інтерес до історії боротьби робітників за свої права, різних революційних, соціалістичних теорій. З іншого боку, схильність до теоретизування, отримані в ході навчання знання зі суспільних дисциплін та навички оперування ними, дозволили студентам-гуманітаріям взяти на себе завдання з формування ідеології молодіжного протесту та вироблення основних його методів.

Ідеологія молодіжного руху другої половини 60-х рр. за своїм характером була **ліворадикальною, антикапіталістичною, антиімперіалістичною** та **антиавторитарною**. При цьому, вона зберігала чималий тоталітарний потенціал, що проявлялось у всеохоплюючому та безальтернативному характері багатьох висновків та гасел. Таким чином, молодіжна ідеологія мала водночас демократичну та антидемократичну складові, які досить складно розділити. Її головною особливістю були логічна незавершеність (найбільш послідовними були ті елементи, які піддавали нищівній критиці суспільний устрій, нерідко на емоційно-інтуїтивному рівні), аморфність та крайній еkleктизм. Останній проявлявся у спробах поєднати протилежні, внутрішньо не поєднувані положення, взяті з різних джерел. Такими джерелами можна вважати життєві орієнтири американських бітників 50-х рр., ідеологічні засади ліворадикальних політичних доктрин, філософія

неомарксизму та неофрейдизму, концепції ряду європейських та американських соціологів від ліберального до радикального напрямків, ідейні уявлення "нових лівих" тощо. Водночас є всі підстави вважати ідеологію молодіжного протесту цілком оригінальним явищем у духовному житті західного суспільства. Серед елементів, які особливо надавали їй неповторності, варто виділити, з одного боку, "молодіжний месіанізм", усвідомлення поколінням 60-х рр. своєї наперед визначеної ролі у світовому історичному процесі, а, з іншого, "молодіжний расизм", відчуття зверхності по відношенню до всіх старших за віком.

Однією з найхарактерніших особливостей молодіжної свідомості та культури було однакове неприйняття цінностей як постіндустріального Заходу, так і "розвинутого соціалізму" СРСР та країн Центрально-Східної Європи. Це означало, що радикальна молодь 60-х рр. вважала біполярну модель світу, побудовану на дихотомії "капіталізм – радянський соціалізм" позбавленою реальної альтернативи. Сформований у працях "нових лівих" та свідомості "молодих бунтівників" ідеал абсолютно вільної людини, повністю розкріпаченої в усіх її проявах не міг бути реалізований в умовах "репресивного суспільства", "суспільства відчуження". Під останнє визначення підпадали практично всі історичні типи суспільства. Натомість, протягом 60-х рр. у межах молодіжних субкультур відбувались певні емпіричні розробки моделі практичної організації майбутнього суспільного устрою. Особливостями таких пошуків були їх виразна ворожість домінуючій культурі, її морально-етичним та естетичним засадам (вживання ненормативної лексики, поширення наркоманії, сексуальна розкутість тощо), а також внутрішня суперечливість фундаментальних ідейних засад. Останнє проявлялось насамперед у спробах поєднати гіпертрофований індивідуалізм з примітивними колективістськими уявленнями.

На рівні політичної філософії альтернативний "проект" молодих радикалів 60-х рр. описувався термінами "соціалізм", "комунізм", однак не мав нічого спільного з "реальним соціалізмом", що будувався за "залізною завісою", являючи собою радше повернення до найбільш утопічних зразків теоретичних побудов, притаманних революційним концепціям XIX – початку XX ст.

На культурно-побутовому рівні альтернатива домінуючим у суспільстві цінностям була втілена у молодіжній контркультурі, яка являла собою складне, суперечливе явище у духовній сфері Західної Європи та США. Контркультура акумулювала функціонуючі у молодіжному середовищі етичні норми, естетичні смаки, вербально-комунікативні стандарти, елементи своєрідної міфології з власним культом героїв та антигероїв, моду та правила поведінки тощо. Контркультура об'єднала навколо тотального неприйняття "суспільства батьків", що набуло ледь не есхатологічного характеру, більшість існуючих у 60-х рр. молодіжних субкультур, ставши водночас симптомом протесту, його проявом та "живильним середовищем", у якому цей протест розвивався. Саме у межах контркультури були інтегровані основні напрямки та форми молодіжного руху другої половини 60-х рр. в країнах Заходу.

Молодіжний протест протягом 60-х рр. пройшов значну еволюцію, яка позначилась на його визначальних цілях та засобах їх досягнення. При цьому молодіжний рух у США та Західній Європі мали дві головні відмінності, зумовлені національними традиціями масових рухів:

1. Суспільно-політичний рух молоді у Сполучених Штатах розпочався раніше, ніж у західноєвропейських країнах. Якщо у таких державах, як Франція, ФРН, Італія великі виступи молоді припали на другу половину 60-х рр., то активізація північноамериканського студентства почала відбуватись вже на початку десятиліття. З іншого боку, серед студентської молоді США тривалий час зберігались традиції мирного, ненасильницького опору, а критика окремих суспільних інститутів не піднімалась до рівня заперечення суспільства як такого. Головною причиною цього варто вважати домінування лібералів у керівництві загальнонаціональних студентських об'єднань, а також відсутність сталих традицій політичного радикалізму в історії Сполучених Штатів та слабкий вплив марксизму на теорію та практику північноамериканських соціальних рухів. Зміна акцентів у молодіжному протесті США була викликана насамперед втягненням Сполучених Штатів у довготривалий військовий конфлікт в Індокитаї. З цієї ж причини антивоєнні мотиви у молодіжному русі США в другій половині 60-х рр. були

сильнішими, ніж у виступах західноєвропейської молоді.

2. У країнах Західної Європи молодіжний протест довше, ніж у США являв собою реакцію на суто академічні проблеми та відбувався у контексті боротьби студентства за свої корпоративні права. Перевага загальнополітичних цілей над академічними у виступах західноєвропейського студентства намітилась у другій половині 60-х рр., особливо в 1968-1969 рр., коли заворушеннями молоді виявились охоплені практично всі великі міста Франції, ФРН, Італії та інших держав. Водночас, питома вага лівих радикалів у протесті молоді Західної Європи (за виключенням Великої Британії) була більшою, ніж у молодіжному русі в США. Це пояснюється наявністю в цих країнах вагомих традицій революційного та робітничого рухів XIX – першої половини XX ст., значною мірою пов'язаних з поширенням у Західній Європі марксистських теорій у різних варіаціях. У зв'язку з цим студентські активісти Франції, Італії, ФРН більше уваги, ніж їхні північноамериканські колеги, приділяли спробам консолідації з робітниками промислових підприємств, а також намаганням копіювати їхні методи боротьби.

Конкретні прояви молодіжного руху 60-х рр. впливали з особливостей молодіжної ідеології, будучи так само еkleктичними. Розрізнялися вони як за поставленими цілями, так і за джерелами, з яких була запозичена молодіжна тактика. У цілому ж можна запропонувати наступну класифікацію проявів молодіжного руху:

- **акції морального впливу** (фестивалі хіппі, рух за громадянські права чорношкірого населення США, "лав-іни" тощо). Особливістю цих акцій був їх підкреслено мирний, ненасильницький характер та визначення в якості основної мети духовне перевиховання як окремих громадян, так і суспільних інститутів. Сама концепція ненасильницького опору сформувалась під впливом дзен-буддистської філософії, а також, очевидно, ідей М. Ганді, Л. Толстого та інших мислителів.

- **акції громадсько-політичного характеру** (кампанія за "вільний університет", "сіт-іни", "тіч-іни", "хеппенінги", мирні мітинги та демонстрації). Значний вплив на дані прояви молодіжного протесту справили робітничий, профспілковий рухи, а також традиції загальнодемократичного руху, що

сформувались у першій половині ХХ ст. У своїй основі дані акції поєднували засоби політичного впливу на владу з намаганням справити максимальне враження на громадськість, а тому нерідко використовували свідомий епатаж.

- **акції екстремістського та терористичного характеру** (сутички з поліцією, "трешинг", "руйнація", "міська герілья" тощо). Спільним для них було використання насильства проти окремих осіб, установ, суспільних інститутів, чи навіть матеріальних речей, які символізували для радикалів "істеблішмент". Головним джерелом для розробки екстремістських засобів протесту послужив національно-визвольний рух країн "третього світу", насамперед, Латинської Америки та Індокитаю, певний вплив також, ймовірно, справила діяльність російських революціонерів-народників ХІХ ст.

Занепад молодіжного протесту на початку 70-х рр. ХХ ст. був зумовлений цілою низкою різних за вагою та значенням причин. Їх доцільно об'єднати у три основні групи:

1. Внутрішні вади молодіжного протесту. До них належать стихійність виступів, відсутність координації між окремими молодіжними організаціями, недовіра до політичних структур, обмеженість молодіжної ідеології, неспроможної висунути ідеї та гасла, здатні згуртувати навколо студентства інші верстви населення та стати основою для масового політичного руху на загальнонаціональному рівні, зверхність по відношенню до старших за віком. Сюди ж варто віднести розчарування переважної більшості молоді у можливості швидкого досягнення поставлених цілей, а також у самих цілях, як вияв психічних властивостей молоді людини – нестійкості, мінливості ідеалів, нездатності тривалого зосередження на одній проблемі тощо.

2. Зміна ставлення до молоді з боку урядових кіл та громадськості країн Заходу. Реакцією суспільства на активізацію молодіжного радикалізму стало вироблення принципово нової молодіжної політики. В основі її лежало розуміння елітою того факту, що молодь не є апріорно лояльною частиною суспільства лише внаслідок найбільшої причетності до його здобутків. Основними напрямками діяльності урядів з подолання відчуження молоді від суспільства стали посилення

каральних заходів по відношенню до учасників заворушень разом із задоволенням окремих вимог, таких як залучення керівництвом вузів студентства до процесу вироблення і прийняття рішень. Неабияку роль відіграло застосування різних урядових програм з метою доручення найталановитіших представників молоді до політичних, державних, бізнесових структур, а також активізація діяльності громадських та приватних організацій з інтеграції "бунтівної молоді" у суспільне життя.

3. Нові тенденції суспільного розвитку країн Заходу на початку 70-х рр. XX ст. У зазначений період вийшли на новий щабель розвитку економічні, політичні та культурні відносини у країнах Західної Європи та США. Розширення суспільної еліти за рахунок студентів та випускників технічних та економічних факультетів (чимало з яких були дітьми робітників та представників нижчих класів), сприяло розмиванню соціальної бази молодіжного протесту. Припинення в 1969 р. економічного зростання та подальше погіршення економічної кон'юнктури мали наслідком зміну життєвих цілей "золотої молоді" від ідеалізму у бік відновлення прагматизму. Поставлена перед реальною загрозою погіршення добробуту, молодь переключилася з критики "істеблішменту" на процес власного просування по кар'єрній драбині. Неабияку роль у припиненні протесту відіграла властивість західної цивілізації (за допомогою інститутів громадянського суспільства, масової культури тощо) асимілювати будь-який протест, якщо він сформувався в рамках даної цивілізації. На сьогоднішній день чимало зовнішніх атрибутів молодіжного протесту другої половини 60-х рр. інтегровані до складу західної масової культури як невід'ємні її елементи.

Отож, активізація молоді країн Західної Європи та США в другій половині 60-х рр. XX ст. стала однією з вагомих ознак перехідного етапу в розвитку західної цивілізації. Молодь як суспільна категорія, психологічно найбільш чутлива до будь-яких соціальних змін, відреагувала масовими протестами на явища глобалізації світу, формування постіндустріального суспільства та зумовлену новими реаліями невизначеність власного статусу. Наслідувальна та еkleктична за самою природою молодіжного світосприйняття, ідеологія та практика молодіжного руху 60-х рр.

становили цілком оригінальну, можна сказати, унікальну сукупність, зумовлену винятковим поєднанням низки об'єктивних та суб'єктивних чинників суспільного розвитку. Однак запропонована молодими радикалами альтернатива суспільного устрою була примарною за цілями та утопічною за методами їх досягнення. Внутрішні вади молодіжного протесту, неспроможність досягти задекларованих його учасниками цілей, нова молодіжна політика урядів країн Заходу, та самий хід економічного, політичного, соціального та культурного розвитку суспільства зумовили занепад молодіжного руху другої половини 60-х рр.